

Зенон Гузар

“ТУГА ЗА СВЯТИМ” (ОБРАЗ МОЛИТВИ У ТВОРАХ ІВАНА ФРАНКА)

...І Він буде навчати доріг своїх нас.
Михей, 4,2

Іван Франко — великий письменник ХХ сторіччя, модерніст у наскрізь позитивному сенсі цього слова (на протигагу “модернізмів” великого Розкладу), ще в зовсім юному віці написав знаковий твір — поезію “Дві дороги”, герой якої простує життєвим шляхом “з молитвою наперекір недолі [...] до світла, щастя і любові”. І впродовж усього свого творчого буття він ішов, починаючи зі згаданого сонета й поеми “Наймит”, та й багатьох інших, — до могутнього синтезу християнської й національної ідеї. Вершиною цього синтезу стали “Книга Кааф”, поема “Мойсей” та повість-новела “Як Юра Шикманюк брів Черемош”.

Згадаймо славнозвісних каменярів з однойменного вірша І.Франка. Вони прокладають шлях до нового життя, до нового добра у світі. Категорія добра теж стане провідною в його творчості. А у Святому Письмі читаємо: “І буде нове небо, і нова земля”.

У 4 числі журналу “Друг” (1874 р.) за підписом Джеджалик надруковано вірш “Моя пісня”, в якому читаємо:

Пошли, о Господи, з росюю
Їй (квітці-поезії. — З.Г.) свого ангела, нехай
Не в’яне тут перед порою
Їй сили, Отче, покріплай!

Як молитва звучать і подальші рядки цього твору:

О Боже, чом не сталось так,
Як я благав? Чи я у неба
Просив багато? Мало так
Мені до щастя було треба¹.

Далі поет прославляє божественну “мудру воленьку”, запаливши своє серце. Образ серця теж лейтмотивний у всьому творчому огромі І.Франка, який постійно поглиблював ідею кордоцентризму.

Вірш “Любов”, як зазначив сам автор у примітці до публікації в журналі “Друг” (1875 р., ч. II), — це парафраза “Першого послання ап. Павла до Коринтян” (гл. XIII, 1-7).

Бог “наших предків” призначив нас “Супроти тьми стояти на сторожі” (“Схід сонця”). Однак через декілька років поет напише:

¹ Франко І. Вибрані твори: У 3 т. — Дрогобич, 2004. — Т. 3. — С. 285. Далі, покликаючись на це видання, том (перша цифра) і сторінку зазначаємо в тексті.

Не моліться вже більше до Бога:
“Най явиться нам царство Твоє!”
Бо молитва — слаба там підмога,
Де лиш розум і труд у пригоді стає (3, 336).

Як, на мою думку, можна тлумачити ці рядки? Перш за все їх аж ніяк не слід генералізувати (це ретельно робилося в тоталітарну добу), адже маємо тут лише момент юнацького радикалізму, впливу ідей позитивізму. Зрештою, що негативного у ствердженні позитивної, органічної праці (“розум і труд”)? Водночас поет виступає проти примітивного, навіть поганського сприйняття ідеї Бога. Бог дав людині вільну волю, розум, серце, і людина має сама себе реалізувати в труді, дар небесний — це сила її духу, віра, це та іскра “божеського в людським дусі”. І згадаймо слова Христа: “Царство Боже в вас самих”.

Варто наголосити ще й на такій деталі. Згаданий вірш уперше був надрукований у журналі “Громадський друг” (1878, ч. I) за підписом Мирон, але поет не вмістив його у збірці “З вершин і низин”; через кілька десятиріч вірш з окремими редакційними змінами опубліковано як своєрідний документ доби у збірці “Давнє і нове” з підзаголовком “На зорі соціалістичної пропаганди” (про “соціалізм” Івана Франка, соціалізм далеко не марксистсько-енгельсівський — розмова окрема).

Збірка “З вершин і низин” має підзаголовок “De profundis” — “De profundis clamao ad Te, Domine” (“З глибини ззиваю до Тебе, о Господи”) — це початок 129 (130) псалма. “Господи, почуй же мій голос”. Поет вважав свою творчість своєрідною молитвою, голосом до Бога “з глибини”, яка в біблійному сенсі виступає тим, що сам поет називав “жахом людського безголов’я”.

У циклі “Осінні думи” вміщений сонет “Паде додолу листя з деревини”, в якому поет подає образ матері, що “... на гріб дитини прийшла і плаче, шепчучи молитов”.

Перегук з євангельським “І буде нове небо і нова земля” маємо в другій пісні з циклу “Скорбні пісні”:

І, наче золото в горнилі,
Сей світоч очиститься зовсім,
І чиста, в невечірній силі,
Засяє правда й воля в нім (1, 41).

Таких молитовних станів душі й духа у творах Івана Франка немало. Поезія-молитва, що дає “профілям і маскам” “...безсмертне життя, теплоту”, сльози душі осушує поцілунком своїм.

Прикметно, що катований Ісус Христос, ідучи на Голгофу, сказав: “ось Я, чоловік”..., “У серці джерело життя...” І так само в поемі “Смерть Каїна”, який усвідомив, “чуттям святим проіннятий”: “... чуття, великая любов — ось джерело життя” (1, 287).

Поему “Цар і аскет” І.Франко адресує

Могучим всім в науку й осторогу,
Всім твердосердим, гордим на погрозу,
Нещасним всім, страждущим на потіху (1, 339).

Цикл “Паренетікон”, уміщений у збірці “Мій Ізмарагд”, — це суцільна молитва, “повний курс християнської моралі” (2, 191). “... Правдива поезія мусить бути завсіди моральною, бо джерело обох одне і те само” (2, 180), — зазначав автор.

У Літургії є молитва: “Щоб визволитися нам від усякої скорби, гніву і нужди, у Господа просім”. У “Паренетіконі” Іван Франко пише про гордість, якої “не зносить Бог”, про “гнівливе серце”, про те, що

“... кривда людська все впаде на кривдника самого” (2, 205).

Іван Франко, починаючи з VII “веснянки”, постійно звертався до проблем “цілого чоловіка”, особистості інтегральної, з її “вершинами і низинами”, злетами духу й житейськими стражданнями, з її вірою, любов’ю і надією. Поет стверджує, що “цілий чоловік” — це людське серце, людина “духа цілого”, це людина великої молитви:

Серцем молився Мойсей
скорботою духа цілого (2, 192).

У “Книзі Царів” міститься оповідь про пророка Іллю (XIX глава), який пережив різні стихії, але аж “...по вогні” почув “...тихий лагідний голос” Господа. Цей стан переживає герой поеми “Іван Вишенський”:

В реві вихру, в пільмі ночі,
У ледах, снігах ціпущих
Він не відкривавсь нікому.
Бог — се світло і тепло (3, 67).
Теплота огріла тіло,
І душа воскресла в тілі
Віднайшла свого Бога
І молитву віднайшла (3, 66).
Як плід гнилий, ні до чого не здалий,
Хоч праці стоїть много,
Так гордому молитва й каюття
Не помага нічого (3, 195).

Чудовий поетичний переказ цього біблійного мотиву маємо в “Сойчиному крилі”. З огляду на особливу поетичність і мистецьку експресію цієї параболи наводимо її повністю: “Тямиш той чудовий уступ у Біблії: степом проходила буря, та в тій бурі не було Єгови. Гуркотів грім, та в громі не було Єгови. Свистів вітер, та в вітрі не було Єгови. Гуло землетрясіння, та в землетрясінні не було Єгови. Та коли прояснилося, і засяло сонце, і повіяв легесенький легіт понад цвітами — глянь, і в подуві того леготу був Єгова”.

Молитвою-ноктюрном можна назвати ліричний опис різдвяної ночі в повісті І.Франка “Великий шум”: “Христос Раждається! Славіте!

А по селі, по якій годині тиші, коли йшла рокова, церемоніальна вечеря з примівками і обрядами по старому звичаю, з дідухом і кутею, почалися веселі колядкові співи про те, як бог родився і всі святі раду радили, яке б йому ім’я дати, а пречиста не згодилася ані на Петра, ані на Павла, тільки на “самого Ісуса Христа”.

Серед ранніх творів Івана Франка є стилізована під народну думу розлога поезія під заголовком “Коляда (руським господарям)”, в якій автор порушує тему українсько-польських історичних стосунків. Але міститься тут і молитва до Богородиці, і молитва до самого Бога:

Дай тобі, Боже, в горю потіху,
Дай тобі, Боже, в нужді надію,
Дай тобі, Боже, сильную волю,
Збав тебе, Боже, від злих сусідів,
Збав від невірних синів виродних,
Збав тебе, Боже, від тьми неволі (3, 83-87).

Правдива віра, як стверджує І.Франко в поемі “Легенда про святого Маріана”, лише в ученні Ісуса Христа:

Не забувай, що нам Христос повів:
“Хто не візьме свого хреста на себе

І не піде в Мій слід, не буде в небі”.
А знаєш, що таке той хрест Хрестовий?
Нести покірно всі земні страждання
Стояти твердо проти всіх спокус
.....
Бо ворог наших душ не спить ніколи².

Однак не забуваймо й рядків Івана Франка, в яких він виступає проти примітивної рабської покори, тим більше любові до ворога Христової віри, бо

... ворог Божий, ворог правди й волі
Не варт любові вашої ніколи
Бо Господь ... не мовив: “Моїх ворогів любіте” (2, 190).

Тут справді є над чим поміркувати.

У поемі йдеться про обітницю “вбожества, чистоти, мовчання”. Але ігумен монастиря говорить Маріанові й такі слова: “Бо брат наш кожний, хто шука мети, / А вдвоє — кожний хорий, безталанний”; “Стояти твердо в вірі” — проти духу “... гордості, зневіри, самолюбства”. А дзвін монастиря “... щорана голосно, мов мати”, закликає до молитви і “... в душу тугу за святим вносив і заблуканих на правий шлях просив”³.

Пригадаймо тут ще слова з останньої поезії циклу “Із книги Кааф”: з вірою в серці людини знаходить “ясну й несхитну путь”...

Старенький священик у “Панських жартах” поряд із молитвами до Бога вдавався до “ремесла просвітнього”:

Священик збирав дітей, учив їх,
А головно на сей святий
Великий божий світ — природу
Раз в раз увагу їх звертав.
На кожнім кроці свого ходу
Він щось цікаве зустрічав (2, 25).

Активність духу, щирий погляд на довкілля, позитивне світосприймання — саме це формує молитовний стан людини. І був панотець усім “мов батько”.

Який же дар дістали ті,
Що так дітей учити вміють?
Мені здається, в скарбі тім
Любві найбільш дісталось їм.

“Бог — то любов”, — сказав апостол-євангеліст Іван. Молитовний стан за Франком — це стан любові і до Бога, і до ближнього. “Роблю лиш те, що Божа слава мені наказує”, “Сумління в мені понад всім”. Хто живе лиш “сам для себе”, той “... не приблизиться на п’ядь до Бога без любові”,

Вся чеснота, весь труд його марний,
Молитва, піст і жертви всі й тривоги, —
Все те, мов пил, розвіє суд страшний.
Одна любов знекробить скарб цінний
Перед престолом Бога (2, 189).

Особливий молитовний стан людей, які святкували водночас і Великдень, і день звільнення від панщини, зображує І.Франко в поемі “Панські жарти”. Того дня Бог

² Франко І. Збір. творів: У 50 т. — К., 1986. — Т. 5. — С. 291.

³ Там само. — С. 289, 295.

...воскрес – посеред нас,
І якось так збулось нам
У душах легко, ясно, тихо (2, 99).

Молитва – це не примітивне випрошування в Бога чогось суто предметного. Це “ясна, тиха розмова з Богом, це злиття з Ним, це особлива піднесеність духу”. Так розумів поет ідею молитви, шукаючи Божої іскри, “божеського в людським душі” від самого початку до кінця своєї життєвої і творчої драми.

Варто звернути увагу і на ще один образ молитви у творчості І.Франка – молитви “... до прадідівських богів”⁴. Захар Беркут на Ясній поляні молиться праведному Сонцю як символу великої віри саме у праведність, високість духу, великого добра. “І дивно-дивно”: прихильність до “прадідівських богів Захар Беркут виніс зі Скитського монастиря від старого монаха Акентія”, який далеко не випадково “... розповідав своєму ученикові про давню віру”⁵.

У “Передньому слові” до “Староруських оповідань” І.Франко, наголошуючи, що Євангеліє Ісуса Христа знайшло в Україні вельми благодатний ґрунт, писав: “... швидко по заведенні християнства русини щиро пройнялися новою вірою”⁶. Обсяг статті не дає змоги вичерпно висвітлити цю тему, однак і цей невеличкий ескіз засвідчує, що образ християнської молитви у творчості Івана Франка, якого тривалий час вважали атеїстом, – наскрізний. І ця тема ще потребує подальшої копіткої праці дослідників.

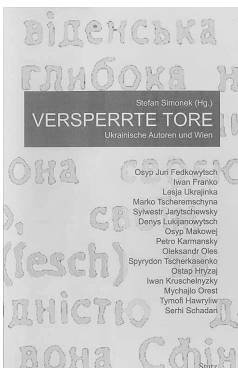
м. Дрогобич – м. Трускавець

⁴ Там само. – Т. 16. – С. 122.

⁵ Там само.

⁶ Там само. – Т. 21. – С. 111.

Наші презентації

Stefan Simonek (Hg.). Versperre Tore. Ukrainische Autoren und Wien. Pasau: Verlag Karl Stutz, 2006. – 124 s.

В антології “Зачинені брами” (ред. С.Симонек) зібрані поеми, оповідання, листи та есеїстика українських письменників від другої половини XIX століття (О.Федькович) до сьогоднішнього дня (Т.Гаврилів, С.Жадан), які показують віддзеркалення столиці Австрії Відня в українській літературі. Адже Відень був колись одним із центрів української освіти, а почасти й літератури. Вагома частина текстів антології створена західноукраїнськими письменниками початку XX століття (І.Франко, М.Черемшина, С.Яричевський).

Усі вибрані тексти перекладені німецької мовою вперше. Серед перекладачів – С.Симонек, Р.Гібнер та ін. Книжка оснащена ґрунтовною передмовою професора Віденського університету С.Симонека.